VOLDEMĀRA FON KNĪRĪMA IEGULDĪJUMS RĪGAS POLITEHNIKUMA UN RĪGAS POLITEHNISKĀ INSTITŪTA MĀCĪBU UN IZMĒĢINĀJUMU SAIMNIECĪBĀ «PĒTERMUIŽA»

SVETLANA KOVAĻČUKA*

Latvijas Universitāte

Kopsavilkums. Raksts veltīts Rīgas Politehniskā institūta (RPI) direktoram (1906–1916), izcilam organizatoram, zinātnisko darbu autoram profesoram Voldemāram fon Knīrīmam (*Woldemar von Knieriem*; 1849–1935), kurš devis nozīmīgu ieguldījumu lauksaimniecības zinātnes attīstībā, vadījis RPI Lauksaimniecības nodaļu (1903–1906), kā arī mācību un izmēģinājumu saimniecību «Pētermuiža» (1880–1915) Olaines tuvumā. Tā kļuva par paraugsaimniecību ne tikai Baltijas reģionā, bet visā Krievijas impērijā. Studentiem viņš sniedza plašas teorētiskās un praktiskās zināšanas lauksaimniecībā, akcentējot praktiskas, zinātniski aprobētas atziņas par lauksaimniecības platību un muižu apsaimniekošanu. Profesors fon Knīrīms bija Baltijas Tehniskās augstskolas Rīgā rektors (1918), Herdera institūtā Rīgā docētājs (1921–1927). Mūža nogalē viņš dzīvoja ģimenes īpašumā Skangaļu muižā Vidzemē, uzrakstīja atmiņas par savu dzīvi un vasarās atpūtās un priecājās kopā mazbērniem, viņu vidū – vēlāko Zviedrijas premjerministru Ūlofu Palmi (*Ulof Palme*; 1927–1986). V. fon Knīrīms mūžībā devās 1935. gada janvārī, apbedīts Lielajos kapos Rīgā.

Atslēgas vārdi: Voldemārs fon Knīrīms, saimniecība «Pētermuiža», Rīgas Politehniskais institūts, lauksaimniecība.

RP Lauksaimniecības nodaļas pirmie darbības gadi

1863. gadā RP dibinātajai Lauksaimniecības nodaļai [1] pirmajos darbības gados nebija sava zemes īpašuma praktiskiem izmēģinājumiem. Pirmajos nodaļas pastāvēšanas gados nākamie agronomi vairāk bija izglītoti tehnoloģijā un ķīmijā nekā lauksaimniecībā. Pirmie absolventi

* Korespondējošais autors.
E-pasts: sv.kovalchuk@gmail.com

studēja divus gadus, bet profesors Karls Hēns (*Carl Hehn*; 1821–1875), sākot darbu RP, 1868. gadā pārstrādāja nodaļas mācību programmu trīs gadus ilgām studijām, samazinot mācību priekšmetu skaitu, kas nebija tieši saistīti ar lauksaimniecību, un palielinot speciālo mācību priekšmetu skaitu. K. Hēns kļuva par nodaļas pirmo dekānu (1869–1873) un sāka mācīt zemkopību, pļavkopību, augkopību, dārzkopību, mežsaimniecību u. c., pievēršot uzmanību arī vietējiem apstākļiem [2]. 1873. gadā par Lauksaimniecības nodaļas dekānu kļuva ģeodēzists Antons Šells (*Anton Schell*; 1835–1909), kurš vienlaikus bija arī Mērniecības nodaļas dekāns. Profesors K. Hēns devās strādāt uz Tērbatu. Situācija uzlabojās 1874./1875. mācību gadā, kad lauksaimniecības profesūru pārņēma profesors Jegors fon Zīverss (*Jegor von Sivers*; 1823–1879).

J. fon Zīverss bija RP Lauksaimniecības nodaļas dekāns (1874–1879). Kopš K. Hēna darbības sākumā praktiskās nodarbības RP studentiem notika Pārdaugavā, RP līdzdibinātājam Ādolfam Tīlo (*Adolph Thilo*; 1817–1887) piederošajā muižā Zasulaukā. Rīgas centrā, RP ēkas Troņmantnieka (tagad – Raiņa) bulvārī 19 tuvumā, brīva zeme bija, bet tur sākās pilsētas apbūve, un nedz profesoru iecerētais botāniskais dārzs, nedz izmēģinājumu lauki tur ierīkoti netika. Aktīvi par lauksaimniecības izmēģinājumu bāzes nepieciešamību iestājās nodaļas dekāns profesors J. fon Zīverss, kurš pazīstams kā veiksmīgs muižu pārvaldnieks, meliorators, bet visvairāk – kā nenogurdināms ceļotājs, dzejnieks, kultūras vēsturnieks. Viņa vadītās Lauksaimniecības nodaļas studenti Konstantīns Engelhards (*Konstantin Engelhardt*; 1855–?) no Smoļenskas un Johans Fridrihs Anzelms (*Johann Friedrich Anselm*; 1859–?) no Odesas 1876. gada jūnijā katrs ziedoja 1000 rubļu lauksaimniecības izmēģinājumu stacijas izveidei [3].

RP Padome vērsās pie Domēņu ministrijas ar lūgumu Rīgas tuvumā piešķirt zemi lauksaimniecības izmēģinājumu stacijas ierīkošanai. Ar Vidzemes gubernatora, RP kuratora barona Aleksandra Ikškula fon Gildenbandta (*Alexander von Üxküll Gyldenbandt*; 1840–1912) un valsts īpašumu ministra grāfa Pjotra Valujeva (*Пётр Валуйев*; 1815–1890) atbalstu 1877. gada 25. aprīlī¹ Pēterburgā tika izdots rīkojums par valsts īpašuma – saimniecības «Pētermuiža» 278 hektāru platībā, kas atrodas 24 jūdzes no Rīgas, Olaines tuvumā (tagad – Pēternieki, ciems Olaines pagastā) nodošanu bezatlīdzības lietošanai uz 24 gadiem izglītības nolūkos. Valsts īpašuma ministrija atteicās atbalstīt «Pētermuižu», tāpēc ievērojama daļa muižas bija jāiznomā. Divu gadu laikā no nomas cerēja iegūt līdzekļus, lai varētu veidot izmēģinājumu saimniecību, kur studenti varētu praktizēties.

Sakarā ar J. fon Zīverss pēkšņo nāvi 1879. gada aprīlī mācību un izmēģinājumu saimniecības attīstības plāni tika apturēti līdz brīdim,

¹ Šeit un turpmāk datumi minēti pēc Jūlija kalendāra jeb vecā stila.

kad no Tērbatas (Tartu) Universitātes tika uzaicināts lauksaimniecības docents, filozofijas un ekonomikas doktors Voldemārs fon Knīrīms.

1. attēls. «Pētermuiža»
(20. gadsimta sākums) [4].

2. attēls. V. fon Knīrīms
(ap 1920) [5].

V. fon Knīrīma darbība izmēģinājumu saimniecībā «Pētermuiža» un RP

V. fon Knīrīms piedzima Mūrmuižā, Kauguru pagastā [5], studēja Tērbatas Universitātē jurisprudenci un ekonomiku un ieguva ekonomikas zinātņu doktora grādu (1877). Papildināja zināšanas Heidelbergas Universitātē, kur ieguva filozofijas doktora grādu (1872). V. fon Knīrīms kļuva par īsteno valsts padomnieku, bija Lauksaimniecības nodaļas dekāns (1903–1906), vadīja mācību un izmēģinājumu saimniecību «Pētermuiža» (1880–1915). Viņš neatstāja darbu «Pētermuižā» pat tad, kad tika ievēlēts par RPI direktoru² 1906. gadā [6]. Saistībā ar pieaugošo studentu skaitu profesoram bija nepieciešama palīdzība saimniecības «Pētermuiža» pārvaldīšanā. No 1895. līdz 1898. gadam fon Knīrīmam palīdzēja sievastēvs, pieredzējis saimniecības pārvaldnieks Otokars Kupfers (*Ottokar Kupffer*; 1829–1901), kurš strādāja par RP un RPI Lauksaimniecības nodaļas saimniecības pārzini «Pētermuižā» un bija arī V. fon Knīrīma asistents (1897./1898. mācību gadā) [7]. V. fon Knīrīms daudzus gadus (1886–1902) strādāja Lauksaimniecības nodaļas dekāna profesora Georga Tomsa (*Georg Thoms*; 1843–1902) vadībā, kurš vadīja izmēģinājumu staciju, kurā tika veiktas agroķīmiskās analīzes.

V. fon Knīrīms uzskatīja, ka augstākā izglītība nozīmē ne tikai specializēto priekšmetu apguvi. Studentiem tika piedāvāti dažādi ekonomikas, dabas un vēstures zinātņu, juridisko un tehnisko zinātņu mācību kursi. Studentiem bija jāapgūst arī mašīnzinātne, zīmēšana, celtniecības māksla, ķīmijas tehnoloģija, politekonomija u. c. Nodaļa lekciju lasīšanai

² Līdz 1917. gadam RPI rektors tika saukts par direktoru.

piesaistīja citu nodaļu mācībspēkus, tostarp profesorus. Nodaļas, mācību un izmēģinājumu saimniecības «Pētermuiža» reorganizācija sākās 1881. gadā. Līdzekļus ēku būvniecībai daļēji piešķīra valdība, daļēji – RPI Padome [8].

1882. gadā profesors V. fon Knīrīms uz «Pētermuižu» pārcēla ķīmijas laboratoriju, viņš pats vadīja nodarbības ne tikai ķīmijā, bet arī augkopībā, pļavkopībā un lopkopībā. 1864./1865. mācību gadā nodaļā mācījās astoņi studenti, 1881./1882. mācību gadā – 48 jaunieši, savukārt 1892./1893. mācību gadā studentu skaits palielinājās līdz 140 [9]. Nedaudz vairāk nekā simts studentu ieradās studēt Rīgā no Krievijas impērijas iekšējām guberņām: Kovnas, Pleskavas, Vitebskas, Viļņas, kā arī citām guberņām [10].

Profesors V. fon Knīrīms bija godāts pedagogs. Strādājot ar studentiem, pedagoģiskajā darbā viņa paraugs bija privātā Bērzaines ģimnāzija, kurā viņš pats tika audzināts un skolots. Ģimnāzijas direktors Alberts Voldemārs Hollanders (*Albert Woldemar Hollander*; 1796–1868) un viņa domubiedri bija Šveices pedagoga Johana Heinriha Pestalocija (*Johann Heinrich Pestalozzi*; 1746–1827) pedagoģisko atziņu piekritēji, un tās savā pedagoģiskajā darbībā izmantoja arī V. fon Knīrīms, piemēram, pēctecības princips mācībās, darba mīlestība, zinātnisko atziņu izmantošana praksē u. c. Līdzīgi kā Pestalocijs, V. fon Knīrīms pavadīja daudz laika kopā ar saviem audzēkņiem, pārrunāja un apsprieda aktualitātes, sēdēja pie viena galda ēdienreizēs [11].

Profesors fon Knīrīms savās publikācijās vācu un krievu valodā [12; 13] atkārtoti uzsvēra, ka visā saimniecībā viņš varēja izstrādāt mācību plānus pēc saviem ieskatiem, jo galvenais mērķis bija dot studentiem vispusīgu teorētisko un praktisko zināšanu klāstu lauksaimniecībā, maksimāli sasaistīt teoriju ar praktiskām iemaņām, ieaudzināt studentos spēju kvalitatīvi vadīt lauku saimniecības. V. fon Knīrīms bija priecīgs, ka viņam nebija jāstrādā ar studentiem tikai auditorijā. Studiju process tika izveidots tā, lai studentiem 2,5 gadu būtu iespēja apgūt teorētiskās zināšanas Lauksaimniecības nodaļā Rīgā un vienu gadu dzīvot «Pētermuižā» praktisko iemaņu apgūšanai. Dažreiz studenti palika muižā vairāk par gadu. Katru nedēļu «Pētermuižā» tika iecelti četri dežuranti, kuri dežurēja no rītausmas līdz krēslai: viens strādāja laukā, otrs darbojās ar zirgiem stallī un pieskatīja cūkas, trešais dežurēja šķūnī pie govīm, ceturtais – graudu glabātavā. Svētdienās viņi atskaitījās profesoram fon Knīrīmam par nedēļas laikā paveiktiem darbiem, dzīvnieku barošanu, izslauktā piena kvalitāti un daudzumu, piena izmantošanu. Starp citu, piens no muižas tika vests pārdošanai uz Rīgu.

Īpaša uzmanība tika pievērsta tiem studentiem, kuri rakstīja diplomdarbus. Noslēguma eksāmenā bija trīs rakstveida darbi: dabaszinātņu darbs, proti, absolvents patstāvīgi veica un aprakstīja eksperimentu ar

Voldemāra
fon Knīrīma
ieguldījums Rīgas
Politehnikuma un
Rīgas Politehniskā
institūta mācību
un izmēģinājumu
saimniecībā
«Pētermuiža»

mēslojumu izmantošanu vai pieredzi dzīvnieku barošanā; absolvents sastādīja plānu un pilnu lauksaimniecības struktūras novērtējumu (tāmi); detalizēti aprakstīja reālo (vai iedomāto) muižu. Studentu diplomu eksperimentu kvalitātes nodrošināšanai nodaļas vadība pastāvīgi rūpējās par ķīmijas laboratorijas modernizēšanu un uzlabošanu.

Profesors uzmanīgi un nenogurstoši iepazīna audzēkņus pastaigās, improvizētajos muzikālajos vakaros, kuros viņš parasti kopā ar kādu četrrocīgi spēlēja L. van Bēthovena sonātes. V. fon Knīrīms rūpējās par audzēkņiem arī «Pētermuižas» kopīgajā ēdamistabā, deva padomus un aktīvi piedalījās turpmākajā nākotnes plānošanā. V. fon Knīrīms savos memuāros sirsnīgi aprakstīja atmosfēru, kurā notikuši kolokviji, aizstāvēti diplomdarbi, aizstāvēšanas apmeklēja bijušie absolventi, kaimiņu muižu īpašnieki. Aizstāvēšana notika draudzīgā gaisotnē, kas beidzās ar neformālu vakaru. Katram absolventam diplomdarbs bija jāiesniedz divos eksemplāros, no kuriem viens palika «Pētermuižas» arhīvā. Iegūto zināšanu kvalitāte bija augsta, absolventi strādāja ministrijās un citos administratīvos amatos Rīgā, Sanktpēterburgā [14]. Vēlāk, 20. gadsimta 20. un 30. gados, daudzi Lauksaimniecības nodaļas absolventi strādāja dažādās Latvijas Republikas ministrijās.

V. fon Knīrīma darbība izmēģinājumu saimniecībā «Pētermuiža» un RPI

19. gadsimta 80. gadu otrajā pusē Krievijas impērijā sāka mainīties valodas politika, kas bija tieši saistīta ar Tērbatas Universitāti un RP. Ar 1892. gada 29. septembra rīkojumu valdība pieprasīja ieviest mācības krievu valodā. Sarunas sākās starp Tautas apgaismības ministrijas un RP pārstāvjiem. Mācībās daļēji pārgāja uz krievu valodu, mācībspēki varēja turpināt mācīt vācu valodā [15]. Augstskolas dzīvē 1896. gadā notika būtiskas izmaiņas – RP tika reorganizēts par institūtu ar citu līdzīgu tehnisko mācību iestāžu Krievijā tiesībām un pienākumiem. Mācību ilgums tika palielināts līdz četriem gadiem, studentu dzīvošanas ilgums Pētermuižā tika pagarināts līdz pat trīs semestriem. Diploma eksāmena pamatā bija divas disertācijas, t. i., muižas organizēšanas plāns un zinātniskais darbs dabas un lauksaimniecības priekšmetu jomā.

Lauksaimniecības nodaļas programmas paplašināšanai, kā arī speciālu priekšmetu ieviešanai bija nepieciešami citu, jaunu profilu speciālisti. Piemēram, RPI 1898. gada 1. janvārī sāka darbu Maskavas Universitātes absolvents biologs Fjodors Buholcs (*Федор Бухгольц*; 1872–1924), kurš drīz kļuva par adjunktprofesoru (1903), profesoru (1907), RPI vicedirektoru (1910–1913), vēlāk, 1912. gada februārī, Lauksaimniecības nodaļas dekānu (1912–1918) [16].

3. attēls. Fjodors Buholcs (20. gadsimta sākums) [17].

Šis patiesi apdāvinātais jaunais zinātnieks bija gandarīts strādāt kopā ar profesoru fon Knīrīmu, domubiedru un līdzautoru. Vēlāk F. Buholcs rediģēja izdevumu *«Известия и труды сельскохозяйственного отделения Рижского Политехнического института»* («RPI Lauksaimniecības nodaļas ziņas un darbi»), 1914–1917. F. Buholcs līdzās pedagoģiskajam darbam veica nozīmīgus pētījumus un bija viens no ievērojamākajiem 20. gadsimta sākuma Krievijas impērijas mikologiem, mikoloģijas pamatlicējs Latvijā [18].

4. attēls. Buholcs, F. *«Известия и труды сельскохозяйственного отделения Рижского Политехнического института»* («RPI Lauksaimniecības nodaļas ziņas un darbi»), 1914–1917 [19].

Nozīmīgs diena RPI bija 1899. gada 22. oktobris, kad valsts īpašums – saimniecība «Pētermuiža» ar zemi plašu fermu, zirgu stalli, mežsaimniecību un laboratorijām – pārgāja RPI valdījumā. 1900. gadā Lauksaimniecības nodaļa saņēma jaunas telpas jaunajā ēkā Puškina (tagad – Kronvalda) bulvārī 4, Rīgā.

Raksturojot V. fon Knīrīma ieguldījumu zinātniskajos pētījumos RP un RPI mācību un izmēģinājumu saimniecībā «Pētermuiža», jānosauc

viņa sastādītais «*Landwirtschaftlicher Kalender für Liv-, Est- und Kurland*» («Lauksaimniecības kalendārs Vidzemei, Igaunijai un Kurzemei»), kas iznāca 20 gadu (1894–1913). Lauksaimniecības kalendārs 15 gadu (1900–1914) tika izdots arī krievu valodā ar nosaukumu «*Сельско-хозяйственный календарь*» («Lauksaimniecības kalendārs»). Tā sastādītājs profesors fon Knīrīms vēlāk savās atmiņās rakstīja, ka kopš 1900. gada Lauksaimniecības kalendāra publicēšana krievu valodā RPI Lauksaimniecības nodaļas vārds ir izskanējis tālu ārpus Baltijas guberņu robežām [20].

5. attēls. V. fon Knīrīma sastādītā Lauksaimniecības kalendāra 1911. gadam (krievu valodā) titullapa (1910) [21].

Krievijas imperatora Nikolaja II Romanova (*Николай II Александрович Романов*; 1868–1918) valdīšanas laikā (1894–1917) liela uzmanība tika pievērsta izglītībai valstī, īpaši – lauksaimniecības izglītībai. Daudzās Krievijas augstskolās tika atvērtas agronomijas nodaļas [22], palielinājās mācību iestāžu skaits un to uzturēšanas izmaksas. 1904. gada 26. maijā tika apstiprināts «Nolikums par lauksaimniecības izglītību un tās piemērošanu» [23]. Uzmanība tika pievērsta arī RP un RPI mācību un izmēģinājumu saimniecībai «Pētermuiža»: 1906. gadā te tika uzcelta jauna ķieģeļu ēka, kas bija ērta studentu dzīvošanai tajā. 20. gadsimta sākumā valsts kase piešķīra «Pētermuižai» 22 000 rubļu dzīvnieku barošanai [24]. 1906. gada jūnijā Jelgavas mežniecība «Pētermuižai» iedalīja ap 1300 desetīnu (1420 hektāru) lielu meža masīvu, lai Lauksaimniecības nodaļa turpmāk varētu izmantot mācībām [25]. Sākās

sagatavošanās darbi Mežkopības nodaļas izveidei, to bija plānots atvērt 1915. gada 1. septembrī.

Pateicoties profesora Knīrīma zinātniskajiem centieniem, kopš 1881. gada «Pētermuižā» tika veikti eksperimenti ar augsnes mēslošanu, fosfātu ietekmi uz dažādām augsnēm, ar āboliņu un pļavu mēslošanu, augsnes mēslošanas eksperimentus kultivētiem augiem, kā arī ar dzīvnieku barību piena un gaļas liellopiem. Pārdeva pienu, dzīvniekus (vēršus, teļus) u. c. Līdz 19. gadsimta 90. gadu beigām saimniecība «Pētermuiža» regulāri saņēma arī pabalstus no Sanktpēterburgas Galvenās zemkopības pārvaldes, no Vidzemes Lauksaimniecības departamenta un Tautas apgaismības ministrijas, kas neapšaubāmi veicināja zinātniskos pētījumus un modernu tehnoloģiju un tehnikas ieviešanu. Prioritārās jomas bija: agroķīmiskie eksperimenti, labības, linu sēklu zinātniskā atlase un, jo īpaši, optimāli racionālas barības radīšana piena un gaļas liellopiem.

Daži piemēri par saimniecības «Pētermuiža» izaugsmi un attīstību: kopējā platība – 255 desetīnas (278 hektāri) ar sliktu augsni; aramzemes un pļavu kopplatība – 200 desetīnas (219 hektāri); 1881. gada 23. aprīlī visas saimniecības (esošās iekārtas, nestrādājoša inventāra, bruto ienākumi no laukaugu audzēšanas, pļavas, ēku izmaksas) kopsumma rubļos – 32 428 rubļi; 1897. gada 23. aprīlī – 83 888 rubļi; 1910. gada 23. aprīlī – 182 411 rubļu.

Tiešie ienākumi no saimniecības nepārtraukti palielinājās: 1880./1881.–1889./1890. bija 5844 rubļi un 1 kapeika; 1900./1901.–1909./1910. ieņēmumi sasniedza 12 381 rubļu un 36 kapeikas [26].

«Pētermuižas» darbinieki atbalstīja ciešas zinātniskās saites ar kolēģiem no Rietumeiropas un Krievijas. Par to liecina zinātniskās publikācijas un konferences, kurās viņi piedalījās. Tika atbalstīti zinātniskie kontakti ar Tērbatas Universitāti, Harkovas Universitāti, Maskavas Lauksaimniecības institūtu³, Jaunaleksandrijas Lauksaimniecības institūtu no Ļubļinas guberņas⁴, ar Sanktpēterburgas I. Stebuta Augstākajiem sieviešu lauksaimniecības kursiem⁵, ar Kaukāza mācību apgabalu. Nodaļas mācībspēki pastāvīgi piedalījās konferencēs, apmeklēja un apmainījās pieredzē ar lauksaimniecības staciju darbiniekiem Baltijas reģionā, piedalījās lauksaimniecības izstādēs Vācijā, Dānijā, Zviedrijā, Silēzijā, Breslavā (tagad – Vroclava) [27].

³ Maskavas Lauksaimniecības institūts tika nodibināts 1844. gada 6. jūnijā Petrovsko-Razumovskas muižā, un tā mērķis bija sniegt studentiem augstāko izglītību lauksaimniecībā un lauksaimniecības inženierzinātnēs.

⁴ Jaunaleksandrijas Lauksaimniecības un mežsaimniecības institūts tika dibināts 1816. gadā, un tas kļuva par vienu no pirmajām augstākās lauksaimniecības izglītības iestādēm Eiropā un Krievijā. Sākumā atradās Varšavas nomalē.

⁵ 1904. gada 21. septembrī Sanktpēterburgā tika atvērti Augstākie sieviešu lauksaimniecības kursi. To iniciators bija zinātnieks profesors Ivans Stebuts (*Иван Стебут*; 1833–1923).

1912. gada janvārī «Pētermuižā» darbību sāka pirmie Krievijā viengadīgie kursi par purvu rekultivāciju un pļavu audzēšanu. Šim nolūkam tika piešķirts 173 desetīnu (189 hektāri) liels purvs. Kursos tika uzņemtas personas ar augstāko izglītību lauksaimniecībā.

«Pētermuiža» kļuva par vadošo saimniecību ne tikai Baltijas reģionā, bet arī visā Krievijas impērijā. Profesoram fon Knīrīmam bija liela pieredze, un viņš uzskatīja, ka šādai saimniecībai jābūt neatkarīgai lauksaimniecības organizācijai un studentam vienmēr jāaplūko saimniecības kā viens veselums, izprotot atsevišķu tautsaimniecības nozaru saistību [28].

1913. gada 27. maijā notika kārtējie noslēguma eksāmeni. Speciālo eksāmenu komisiju vadīja priekšsēdētājs profesors fon Knīrīms. No 19 studentiem gala pārbaudījumu kārtoja 17. Rezultātā 13 saņēma pirmās šķiras agronoma diplomu, pārējie četri – otrās šķiras diplomu. Katrs absolvents veica un zinātniski pamatoja praktisko darbu (dzīvnieku barošana, augsnes mēslošana utt.) un aizstāvēja diplomdarbu par saimniecības (reālas vai iedomātas) organizēšanu, ņemot vērā klimatiskos apstākļus un augsnes kvalitāti Kurzemē, Vidzemē, Donas kazaku apgabalā, Viļņas, Vitebskas, Kauņas, Pleskavas, Saratovas, Minskas guberņās⁶.

6. attēls. RPI Lauksaimniecības nodaļas absolventu zinātnisko darbu tēmas, fragments (1915) [29].

Piemēram, Sergejs Vitovskis (*Сергей Витовский*; 1888–?) aprakstīja un zinātniski pamatoja govju barošanas pieredzi ar olbaltumvielām trūcīgu barību un iesniedza darbu «Saimniecības «N» organizēšana Vidzemes guberņā», savukārt Eriks fon Brēmens (*Erik von Bremen*;

⁶ Lauksaimniecības nodaļas studentu kopskaits 1913. gada 1. janvārī bija 332 personas – 270 studenti nāca no Baltijas guberņām, pārējie – no Kauņas, Vitebskas, Viļņas, Petrogradas, Permas, Pleskavas, Besarābijas, Podoļskas un citām guberņām, tostarp – Kaukāza un Vidusāzijas reģiona. 1914. gada 1. janvārī studentu skaits bija 375.

1888–1963) veica «Piena govju barošanas pieredze ar sienu *Lathyrus pratensis*» un piedāvāja eksaminācijas komisijai darbu «Saimniecības «L» organizēšana Igaunijas guberņā». Pāvels Koļekovskis (Павел Коллековский; 1880–1930), viens no Lauksaimniecības nodaļas 1915. gada absolventiem, kuram tika piešķirts pirmās pakāpes agronoma zinātnieka diploms, eksāmenu komisijai iesniedza divus darbus «Pieredze āboliņa mēslošanā» un ««L» saimniecības organizēšana Kijivas guberņā». Viņa studiju biedrs Pēteris Konrāds (1890–1966) komisiju iepazīstināja ar zinātniskajiem darbiem «Pieredze purva augšes mēslošanā ar minerālmēsliem» un «Saimniecības «Gl» organizēšana Petrograda guberņā» [29].

RPI mācību un izmēģinājumu saimniecība «Pētermuiža» un Lauksaimniecības nodaļa attīstījās un nākotnē loloja dažādas ieceres, kuru realizācijā nozīmīgs bija valsts finansiālais atbalsts. 1914. gada 3. jūlijā Krievijas imperators Nikolajs II parakstīja likumu par 7000 rubļu piešķiršanu saimniecībai «Pētermuiža». Naudu paredzēja izlietot šādi: 1) 3000 rubļu – eksperimentiem par mājlopu barošanu un augšes mēslošanu saimniecībā «Pētermuiža»; 2) 3000 rubļu – lauksaimniecībai veltīta izdevuma izdošanai; 3) 1000 rubļu – speciāla eksperta uzaicināšanai eksperimentu veikšanai [30]. Piešķirto finansējumu izmantoja daļēji: no 1914. līdz 1916. gadam iznāca zinātniskie raksti jau minētajā izdevumā «Известия и труды сельско-хозяйственного отделения Рижского Политехнического института». Lauksaimniecības nodaļā bija pirmā, kas RPI sāka izdot zinātniskos rakstus. Pavisam tika publicēti trīs sējumi, kas bija iedalīti daļās, kopā tika publicēti 12 izdevumi. Tajos publicētas mācību un izmēģinājumu saimniecības «Pētermuiža» atskaites, hronika, studentu diplomdarbu nosaukumi, studentu un mācītspēku zinātniskie darbi.

7. attēls. Lauksaimniecības nodaļas zinātnisko rakstu 1916. gada izdevuma titullapa [31].

V. fon Knīrīma darbība mūža nogalē

Sākoties Pirmajam pasaules karam, kad fronte tuvojās Rīgai, tas skāra arī «Pētermuižu», tās inventārs, lopi, dokumenti, vērtīgā lielā bibliotēka, lauksaimniecības darbarīki un mašīnas 1915. gada jūlijā tika iznīcināti. Sadega viss vērtīgais, jo evakuācija bija nokavēta. No visa milzīgā saimniecības «Pētermuiža» arhīva RPI lietu kolekcijā līdz mūsdienām saglabājušās tikai divas lietas – sarakste par tās darbību 1912.–1914. gadā, sarakste ar Zemkopības un lauksaimniecības Galveno pārvaldi par tās mācību mežniecības darbību [32], kā arī mācībspēku personāllietas.

1915. gada augustā RPI un tās Lauksaimniecības nodaļa vispirms evakuējās uz Jurjevu (Tartu nosaukums no 1893. līdz 1918. gadam), pēc tam – uz Maskavu. 1915. gada septembrī nodaļā uzsāka 121 jaunu studentu, 1916. gada 1. janvārī nodaļas studentu skaits bija pieaudzis līdz 373 cilvēkiem. Nodaļu izvietoja Maskavas Lauksaimniecības institūta telpās, kur nodarbības – galvenokārt teorētiskās – turpinājās līdz 1918. gada aprīlim, kad RPI Mācību komiteja nolēma pārtraukt institūta darbu Maskavā un atgriezties Rīgā. Pēc tam daļa mācībspēku un studentu pārcēlās uz Ivanovovožņesensku, kur uz RPI bāzes rudenī darbu sāka Ivanovovožņesenskas Politehniskais institūts. Daļa mācībspēku un studentu atgriezās vācu karaspēka okupētajā Rīgā [33].

Profesors V. fon Knīrīms arī evakuējās uz Krieviju un līdz 1916. gada 15. martam pildīja RPI direktora pienākumus. Jau 1915. gada 24. decembrī viņam tika izteikts rājiens par karaklausībai pakļauto personu uzņemšanu studējošo skaitā, kaut gan nebija norādījumu, ka studentu uzņemšana jāierobežo. Profesoru no direktora amata atbrīvoja, un viņš ar sievu 1917. gada vasarā atgriezās Rīgā. 1918. gada rudenī RPI tika pārveidots par Baltijas Tehnisko augstskolu, kas pastāvēja vien trīs mēnešus, un V. fon Knīrīms kļuva par tās rektoru. 1919. gadā viņš izbrauca uz Vāciju, no kurienes atgriezās 1920. gadā. Profesors no 1920. gada rudens Rīgā lasīja lekcijas Augstākajos vācu neklāties kursos lauksaimniecības speciālistiem un no 1921. gada līdz aiziešanai pensijā 1927. gadā strādāja Herdera institūtā.

Latvijas galvaspilsētas intelligence, sabiedriskie darbinieki, Lauksaimniecības nodaļas absolventi 1925. gada 11. maijā piedalījās profesora pedagoģiskās darbības 50. gadadienas svinībās [34].

V. fon Knīrīms ir viens no lauksaimniecības zinātnes dibinātājiem Latvijā. Mūža nogalē viņš dzīvoja savā īpašumā Vidzemē – Skangaļu muižā Liepnas pagastā, nodarbojās ar lauksaimniecību, uzrakstīja atmiņas par savu dzīvi «*Meine Lebenserinnerungen*» («Manas dzīves atmiņas») [35] un labprāt uzsāka ciemiņus, tostarp savus mīļos mazbērnus, kuri dzīvoja Zviedrijā. Viens no viņa mazdēliem bija

Zviedrijas premjerministrs politiķis Ūlofs Palme. Profesors V. fon Knīrīms mūžībā devās 1935. gada 14. janvārī. Diemžēl precīza kapa vieta Rīgas Lielajos kapos nav zināma.

Voldemāra fon Knīrīma ieguldījums Rīgas Politehnikuma un Rīgas Politehniskā institūta mācību un izmēģinājumu saimniecībā «Pētermuiža»

8. attēls. V. fon Knīrīma sarakstīto atmiņu par savu dzīvi titullapa (1931) [35].

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

- [1] Festschrift zum fuenfzigjaehrigen Jubilaem des Rigaschen Polytechnischen Instituts 1862–1912. Riga: W. F. Haecker, 1912, S. VI.
- [2] Augstākās tehniskās izglītības vēsture Latvijā. Rīgas Politehnikums. Rīgas Politehniskais institūts. 1862–1919. Riga: RTU, 2002, 147. lpp.
- [3] Knieriem, W. von, Bucholtz F. Die landwirtschaftliche Abteilung am Polytechnischen Institut zu Riga in den ersten 50 Jahren ihres Bestehens (1862–1912). Riga, 1915, S. 5.
- [4] Knieriem, W., von. Meine Lebenserinnerungen. Riga: Plates, 1931, 15 S.
- [5] Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk LNA LVVA) 2996. f., 10. apr., 32031. l., 1. lp.
- [6] LNA LVVA 7175. f., 1. apr., 170. l., .29., 147. lp.
- [7] Sechsunddreissigster Rechenschaftsbericht des Verwaltungsraths des Rigaschen Polytechnischen Instituts für das Studienjahr 1896/97. Riga: Muellersche Buchdruckerei, 1898, S. 5.
- [8] Knirim, V., Buchholtz, F. (sostaviteli). Selskohozaistvennoje otdelenije Rihzhskovo politehnicheskovo instituta za 50 let ego sushhestvovaniya (1862–1912). In: Izvestija i trudi Selskohozaiststvennovo otdelenija Rihzhskovo politehnicheskovo instituta. Riga: Gekker, 1915, tom 1, vipusk 1/2, s. 40–41.
- [9] Rīgas Politehnikums 1862.–1919. g. Album Academicum (1912.–1919. g.). Riga: LU Studentu grāmatnīcas izdevums, 1938, 22. lpp.
- [10] Knirim, V., Buchholtz, F. (sostaviteli). Selskohozaistvennoje otdelenije Rihzhskovo politehnicheskovo instituta za 50 let ego sushhestvovaniya (1862–1912). In: Izvestija i trudi Selskohozaiststvennovo otdelenija Rihzhskovo politehnicheskovo instituta. Riga: Gekker, 1915, tom 1, vipusk 1/2, s. 41.

- [11] Zigmunde, A. Pedagoģiskā darbība. Rīgas politehnikumā un Rīgas Politehniskajā institūtā (1862–1919). Rīga: RaKa, 2008. 95. lpp.
- [12] Knieriem, W., von. Meine Lebenserinnerungen. Riga, 1931, S. 1–32.
- [13] Izvestija i trudi Selskohozaistvennovo otdelenija Rizhskovo politehnicheskovo instituta. Riga: Gekker, 1915–1916.
- [14] Knieriem, W., von. Meine Lebenserinnerungen. Riga, 1931, S. 13–14.
- [15] Knirim, V., Buchholtz, F. (sostaviteli). Selskohozaistvennoje otdelenije Rizhskovo politehnicheskovo instituta za 50 let ego sushhestvovaniya (1862–1912). In: Izvestija i trudi Selskohozaistvennovo otdelenija Rizhskovo politehnicheskovo instituta. Riga: Gekker, 1915, tom 1, vipusk 1/2, s. 12.
- [16] LVVA 7175. f., 1. apr., 91. l.
- [17] Fjodors Buholcs (20. gadsimta sākums). RTU IVPC VM.
- [18] Vimba, E. Botānikim, mikologam Fjodoram Buholcam – 125. Dabas un vēstures kalendārs 1998. gadam. Rīga: Zinātne, 1997, 257.–259. lpp.
- [19] Izvestija i trudi Selskohozaistvennovo otdelenija Rizhskovo politehnicheskovo instituta. Riga: Gekker, 1915, tom 1, vipusk 1/2, s. 1.
- [20] Knieriem, W. J. K., von. Meine Lebenserinnerungen. Riga, 1931, S. 17.
- [21] Knirim, V. (sostavitel). Selsko-hozajstvennij kalendar 1911. Riga: Kimmel, 1910, 192 str.
- [22] Nikonov, A. A. Spiral mnogovekovej dramy: agrarnaja nauka i politika Rossii (XVIII–XX vv.). Moskva: Entsiklopediya rossijskikh dereven', 1995, s. 112.
- [23] Meshherskij I. I. Novoe polozhenie o sel'skokhozyajstvennom obrazovanii i ego primenenie. Sankt-Peterburg: tip. V. F. Kirshbauma, 1905, 189 str.
- [24] Kupffer, R. K. Aus der jüngsten Vergangenheit des Rigaschen Polytechnischen Instituts: Materialien zur Geschichte des akademischen Lebens in den Jahren 1896 bis 1906. Riga: Löffler, 1906, S. 160.
- [25] LNA LVVA 7175. f., 1. apr., 3. l, 2. lp.
- [26] Knieriem, W. Die landwirtschaftliche Abteilung, speziell die Lehr- und Versuchsfarm Peterhof, am Rigaschen Polytechnikum. In: Festschrift zum fuenfzigjaehrigen Jubilaem des Rigaschen Polytechnischen Instituts 1862–1912. Riga: W. F. Haecker, 1912, S. 148–149.
- [27] Knirim, V. fon., Pohl, K. Otchet o deyatel'nosti i sostoyanii opytnoj fermy «Petergof» za 1912/13 god. In: Izvestija i trudi Selskohozaistvennovo otdelenija Rizhskovo politehnicheskovo instituta. Riga: Gekker, 1915, tom 1, vipusk 1/2, s. 75–94.
- [28] Knirim, V., Buchholtz, F. (sostaviteli). Selskohozaistvennoje otdelenije Rizhskovo politehnicheskovo instituta za 50 let ego sushhestvovaniya (1862–1912). In: Izvestija i trudi Selskohozaistvennovo otdelenija Rizhskovo politehnicheskovo instituta. Riga: Gekker, 1915, tom 1, vipusk 1/2, s. 9.
- [29] Izvestija i trudi Selskohozaistvennovo otdelenija Rizhskovo politehnicheskovo instituta. Riga: Gekker, 1915, tom 2, vipusk. 1/2, s. 15.
- [30] LVVA 7175. f., 1. apr., 7139. l., 108. lp.
- [31] Izvestija i trudi Selskohozaistvennovo otdelenija Rizhskovo politehnicheskovo instituta. Riga: Gekker, 1916, volumen III, vipusk 2, 222 str.

- [32] LVVA 7175. f., 1. apr., 7139., 7140. l.
- [33] Augstākās tehniskās izglītības vēsture Latvijā. Rīgas Politehnikums. Rīgas Politehniskais institūts. 1862–1919. Rīga: RTU, 2002, 95.–96. lpp.
- [34] [Ferle, Fr.]. Professor Dr. Woldemar v. Knieriem. Rigasche Rundschau, 1925, Nr. 101, S. 5.
- [35] Knieriem, W., von. Meine Lebenserinnerungen. Riga: Plates, 1931, 32 S.

Voldemāra
von Knīriņa
ieguldījums Rīgas
Politehnikuma un
Rīgas Politehniskā
institūta mācību
un izmēģinājumu
saimniecībā
«Pētermuiža»

SVETLANA KOVAĻČUKA is currently a senior researcher with the Institute of Philosophy and Sociology of University of Latvia. She received the degree of cand. of science in Philosophy from the Moscow Institute of Philosophy of the Academy of Science of the USSR (1989) and her *PhD* from University of Latvia (1992). Her research areas include history of philosophy, Russian philosophy, Russian and Jewish emigrants in the Baltics (1920–1940), Russian and Jewish culture. She has published 3 monographies. Currently she is carrying out her research and is regularly taking part in international conferences in Latvia, Estonia, Russia, Israel as well as publishing her papers in Latvia, Russia, Germany.

E-mail: sv.kovalchuk@gmail.com

Svetlana Kovaļčuka

Contribution of Woldemar von Knieriem to the Training and Experimental Farm «Peterhof» of Riga Polytechnic Institute and Riga Polytechnic Institute

The article is dedicated to Professor Woldemar von Knieriem (1849–1935), who has made a significant contribution to the development of agricultural science, headed the Department of Agriculture of Riga Polytechnic Institute (1903–1906), as well as Training and Experimental Farm «*Peterhof*» (1880–1915) near *Olaine* city. It became a model farm not only in the Baltic region but also throughout the Russian Empire. Professor W. von Knieriem was the Director of RPI (1906–1916), an outstanding organizer and author of scientific works. He provided students with extensive theoretical and practical knowledge in agriculture, focusing on practical, scientifically approbated lessons about the management of agricultural land and manors and trying to raise the general level of culture and the horizons of young people. Professor W. von Knieriem was Rector of the Baltic Technical University in Riga (1918) and worked in the Herder Institute in Riga (1920–1927). He spent his last years in his family estate in *Vidzeme* writing memories of his life and enjoying the company of grandchildren – one of them later became Prime Minister of Sweden Ulof Palme (1927–1986). W. von Knieriem died in January 1935 and was buried in the Great Cemetery in Riga.

Keywords: Woldemar von Kieriem, Training and Experimental Farm «*Peterhof*», Riga Polytechnic Institute, agriculture.

Вклад Вольдемара фон Книрима в учебно-опытное имение «Петермуйжа» Рижского политехникума и Рижского политехнического института

Статья посвящена директору Рижского политехнического института (1906–1916), выдающемуся организатору, автору научных работ, профессору Вольдемару фон Книриму (*Woldemar von Knieriem*; 1849–1935), который внес значительный вклад в развитие сельскохозяйственной науки, возглавлял Сельскохозяйственное отделение РПИ (1903–1935), а также учебно-испытательное имение «Петермуйжа» (1880–1915) недалеко от Олайне. Оно стало образцовым хозяйством не только в Балтийском регионе, но и во всей Российской империи. В. фон Книрим преподавал студентам обширные теоретические и практические знания в области сельского хозяйства, подчеркнув практические, научно обоснованные знания в области управления сельскохозяйственными угодьями и усадьбами. Профессор фон Книрим был ректором Балтийского технического вуза в Риге (1918), преподавателем в Институте Гердера в Риге (1921–1927). В конце своей жизни он жил в семейной собственности в поместье Скангали в Видземе, писал воспоминания о своей жизни, летом отдыхал и радовался вместе с внуками, среди которых – Улоф Пальме (*Ulof Palme*; 1927–1986), позднее ставший премьер-министром Швеции. В. фон Книрим умер в январе 1935 года, похоронен на Большом кладбище в Риге..

Ключевые слова: Вольдемар фон Книрим, имение «Петермуйжа», Рижский политехнический институт, сельское хозяйство.